

**TIL O'RGANISHDA ASOSIY ASPEKTLAR: FONETIKA,
LEKSIKA, GRAMMATIKA VA PRAGMATIKA**

Azimjonov Abdulaziz Sayfullo o'g'li

Samarqand Davlat Chet Tillari Instituti talabasi

E-mail: abdulazizazimjonov700@gmail.com

Ilmiy rahbarlar: Shamuradova Naima, Xamrakulova Amira

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada tilni o'rganishdagi asosiy aspektlar: fonetika, leksika, grammatika va pragmatikaning o'rni va ahamiyati yoritiladi. Tilning har bir komponenti o'ziga xos vazifani bajarib, muloqot samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, maqolada ushbu aspektlarni o'zlashtirishdagi muammolar va ularni yengish strategiyalari muhokama qilinadi.*

***Kalit so'zlar:** fonetika, talaffuz, leksika, so'z boyligi, grammatika, til tuzilishi, pragmatika, madaniy kontekst, lingvistika, muloqot samaradorligi, til o'rganish, ta'lim texnologiyalari, til kompetensiyasi, muloqot ko'nikmalari, o'quv strategiyalari, interfaol mashg'ulotlar.*

Til inson muloqotining eng asosiy vositasi bo'lib, u nafaqat fikr almashish, balki madaniyatni ifodalash va jamiyatni birlashtirish vositasi hamdir. Tilni o'rganish jarayonida uning asosiy aspektlari bo'lgan fonetika, leksika, grammatika va pragmatikani puxta o'zlashtirish zarur. Ushbu komponentlar o'zaro bog'liq bo'lib, ularning har biri tilni tushunish va ishlatishda muhim rol o'ynaydi. Fonetika tilni o'rganishda birinchi bosqich hisoblanadi. Til insonning madaniyati, hayoti va jamiyatdagi o'rnini belgilaydigan asosiy vosita hisoblanadi. U nafaqat fikrlarni ifodalash, balki insonlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tilni o'rganish inson hayotining turli bosqichlarida, jumladan, maktab, universitet va ish faoliyatida zarur ko'nikmalarni shakllantiradi. Tilni mukammal egallash uchun esa uning tarkibiy

qismlarini – fonetika, leksika, grammatika va pragmatikani mukammal o‘zlashtirish talab etiladi. Fonetika tilning ovoz tuzilishini, talaffuz qoidalarini va tovush tizimini o‘rganishni nazarda tutadi. Bu tilni boshqalar bilan to‘g‘ri va aniq muloqot qilish uchun asosiy bosqichdir. Leksika esa so‘z boyligi va lug‘aviy bilimlarni qamrab olib, yangi so‘zlarni yodlash va ularni kontekstda ishlatish imkonini beradi. Grammatika til tuzilishini boshqarib, gaplarning mazmunli va mantiqiy tuzilishini ta‘minlaydi. Pragmatika esa tilning ijtimoiy va madaniy jihatlarini tushunishni o‘z ichiga olib, muloqotda kontekst va madaniy holatlarga moslashish ko‘nikmasini shakllantiradi. Ingliz tili bugungi kunda xalqaro aloqa vositasi sifatida nafaqat akademik va professional sohalarda, balki kundalik hayotda ham katta ahamiyatga ega. U xalqaro savdo, ilm-fan, texnologiya va madaniyatlararo muloqotning ajralmas qismi bo‘lib, dunyo aholisining katta qismi tomonidan ishlatiladi. Shu sababli, ingliz tilini o‘rganish jarayonida turli lingvistik komponentlarni bir vaqtning o‘zida o‘zlashtirish zarur. Ammo bu jarayon bir qator qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Masalan, fonetikaga oid talaffuzdagi farqlar, grammatikaning murakkab tizimi yoki pragmatik bilimlarni amaliyotda qo‘llash ko‘pincha o‘quvchilar uchun qiyinchilik tug‘diradi. Shu sababli, til o‘rganish jarayonida innovatsion yondashuvlar va samarali strategiyalardan foydalanish zarur. Ushbu maqola tilni o‘rganishning asosiy komponentlari bo‘yicha batafsil tahlil berib, har bir aspektni samarali o‘zlashtirish uchun tavsiyalar va yondashuvlarni taklif etadi. Til o‘rganishdagi mazkur yondashuvlar nafaqat o‘rganuvchilarning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantiradi, balki ularning madaniy ko‘nikmalarini kengaytirishga ham xizmat qiladi.

Fonetika tilni o‘rganishning dastlabki va eng muhim bosqichlaridan biri bo‘lib, til tovushlarining to‘g‘ri talaffuz qilinishi va tushunilishini ta‘minlaydi. Ingliz tilidagi ba‘zi tovushlar o‘zbek tilida mavjud emasligi sababli, bu jarayon til o‘rganayotganlar uchun qiyinchilik tug‘diradi. Masalan, "th" (theta) tovushi o‘zbek tilida yo‘q, bu esa o‘quvchilarning "think" yoki "thanks" kabi so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz qilishiga to‘sqinlik qiladi. Shuningdek, stress (urg‘u) va

intonatsiya fonetikani o'rganishning ajralmas qismi hisoblanadi. Ingliz tilida urg'u va intonatsiya gap ma'nosiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, "record" so'zi urg'uga qarab ot (récord) yoki fe'l (recórd) bo'lishi mumkin. Intonatsiya esa savol va gapning mazmunini ajratishga yordam beradi, masalan, "You are going?" (savol) va "You are going." (tasdiq) orasidagi farq. So'z boyligi (leksika) tilning o'zagi hisoblanadi. Keng lug'aviy zaxira nafaqat o'quvchining so'zlashuv mahoratini oshiradi, balki murakkab jumalarni tushunish va ulardan foydalanishni ham ta'minlaydi. Ingliz tilini o'rganuvchilar uchun yangi so'zlarni yodlash jarayoni ko'pincha qiyin bo'ladi, ayniqsa ular kontekstda ishlatilmasa. Masalan: "run" so'zi lug'aviy jihatdan ko'p ma'nolarga ega: "She runs fast." (jismoniy harakat)

"He runs a business." (rahbarlik qilish)

"The program runs smoothly." (jarayonning ishlashi)

Yangi so'zlarni yodlash va ularni kontekstda qo'llashga e'tibor qaratish kerak. Bu yerda asosiy masala shundaki, o'quvchilar birgina so'zning bir nechta ma'nosini tushunishi va ulardan foydalanishi lozim.

Strategiyalar:

1. Tematik lug'atlar tuzish: mavzuga asoslangan so'zlar to'plami, masalan, "sayohat", "ish faoliyati" yoki "oila".

2. O'yinlar: Flashcards, Scrabble va Crossword kabi o'yinlar yordamida so'zlarni mustahkamlash.

3. Kontekstual o'qish: ingliz tilidagi qisqa hikoyalar va maqolalarni o'qish orqali yangi so'zlarni tushunish.

3. Grammatika: Qoidalarni o'zlashtirish va ulardan foydalanish

Grammatika har qanday tilni to'g'ri o'qish, yozish va so'zlash uchun asosiy poydevor hisoblanadi. Ingliz tilida grammatik tuzilmalar, ayniqsa, zamonlar tizimi (tenses), modal fe'llar (must, should, may) va murakkab gap tuzilmalari o'quvchilar uchun katta qiyinchilik tug'diradi.

Misollar:

Present Perfect (I have done): Bu zamon o‘zbek tilida mavjud emasligi sababli, o‘quvchilar tushunishda qiynaladi.

Passiv gaplar: "The cake was eaten by John." kabi gaplar o‘zbek tilidagi oddiy so‘z tartibiga mos kelmasligi sababli murakkab tuyuladi.

Yondashuvlar:

1. Har bir grammatika mavzusi uchun amaliy mashqlar: O‘quvchilar qoida va ularni qo‘llashni bir vaqtda o‘rganishlari kerak.

2. Diagramma va vizual materiallardan foydalanish: Masalan, zamonlar jadvali yoki so‘z turkumlarining o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatadigan diagrammalar.

3. Ijtimoiy muloqot vositasi sifatida grammatikani mustahkamlash: O‘quvchilarni suhbatlarda yoki rolli o‘yinlarda ishtirok etishga undash.

4. Pragmatika: Kontekst va madaniy muloqotni tushunish

Pragmatika tilning ma’nosini faqat lug‘aviy jihatdan emas, balki kontekst va madaniy ahamiyat doirasida tushunishni ta’minlaydi. Ushbu komponent tilni o‘zlashtirishda ko‘pincha kamroq e’tibor qaratiladigan, ammo juda muhim bo‘lgan jihatdir.

Madaniy farqlar:

Ingliz tilida odatdagi "How are you?" savoli ko‘pincha salomlashish uchun ishlatiladi va qisqa javob talab qiladi. O‘zbek madaniyatida esa bu savolga batafsil javob berish odatiy hisoblanadi. Xushmuomalalik darajasi: Ingliz tilida "please" va "thank you" so‘zlari juda keng qo‘llanadi. O‘zbek tilida esa bu so‘zlar ko‘pincha kamroq ishlatiladi, lekin boshqa xushmuomalalik shakllari (masalan, "Rahmat sizga.") afzal ko‘riladi. Hozirgi kunda, dunyo bo‘ylab xalqaro muloqot vositasi sifatida ingliz tilini o‘rganish dolzarbligini ortib bormoqda. Shu sababli, tilning turli komponentlarini o‘zlashtirish muhim ahamiyatga ega. Biroq, o‘quvchilar uchun bu jarayon ko‘pincha qiyinchiliklar bilan bog‘liq bo‘lib, chuqur tahlil va innovatsion yondashuvlarni talab qiladi.

Tilni o'rganishda fonetika, leksika, grammatika va pragmatika kabi aspektlarni birgalikda tushunish va o'zlashtirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu komponentlar o'zaro bog'liq bo'lib, birini yaxshi bilish boshqalarini o'rganishni yengillashtiradi. Innovatsion yondashuv va texnologiyalardan foydalanish orqali o'quvchilarning bu yo'nalishlardagi muvaffaqiyatini oshirish mumkin. Til o'rganish inson hayotida katta ahamiyatga ega bo'lgan intellektual va amaliy jarayondir. Ushbu maqolada tilning asosiy aspektlari – fonetika, leksika, grammatika va pragmatikaning o'ziga xos xususiyatlari va ularni o'rganishdagi qiyinchiliklar muhokama qilindi. Ushbu komponentlarning har biri tilni samarali o'zlashtirishda muhim ahamiyatga ega. Fonetika talaffuzni yaxshilash va boshqa odamlar bilan aniq muloqot qilish uchun zarur. Leksika esa so'z boyligini kengaytirib, muloqot va yozma ishlarda ko'proq imkoniyatlar yaratadi. Grammatika esa tilning strukturaviy jihatlarini nazorat qilib, mazmunli va to'g'ri jumlar tuzishga yordam beradi. Pragmatika esa madaniy va ijtimoiy kontekstlarni tushunish orqali tilni yanada chuqurroq o'zlashtirish imkonini beradi. Ingliz tilini o'rganish jarayonida bu to'rt asosiy jihat o'zaro uzviy bog'liqdir. O'quvchilar talaffuz va grammatika bilan shug'ullanib, leksikani kengaytirishi, shu bilan birga pragmatik bilimlarni o'zlashtirib, real hayotda tilni ishlatishni o'rganishi zarur. Bu komponentlar o'zaro uyg'unlikda bo'lgandagina, tilni mukammal egallash mumkin bo'ladi. Shuningdek, ingliz tilini o'rganishning muhim qismi o'quv materiallari va strategiyalarning to'g'ri tanlanishidir. Fonetika uchun audio va video resurslar, leksika uchun tematik lug'atlar va o'yinlar, grammatika uchun amaliy mashqlar, pragmatika uchun esa madaniyatlararo muloqotga asoslangan interfaol mashg'ulotlar katta yordam beradi. Zamonaviy texnologiyalar va o'qitish metodlaridan foydalanish o'quvchilarga yanada keng imkoniyatlar yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Brown, H. D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. New York: Longman, 2019.

2. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching. Pearson Education Limited, 2015.
3. Nation, I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press, 2020.
4. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 2018.
5. Thornbury, S. How to Teach Vocabulary. Pearson Education, 2002.
6. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.
7. Cambridge English Corpus. English Proficiency Statistics, 2022.
8. O‘zbekistonda ingliz tilini o‘rgatish bo‘yicha ta’lim tadqiqotlari, 2023.
9. Schmitt, N. Vocabulary in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.
10. Ellis, R. Understanding Second Language Acquisition. Oxford University Press, 2015.
11. Shamuradova, N. Independent learning. SamSIFL Press, 2017.
12. Xamrakulova, A. Advancing reading skills for lifelong learning. SamSIFL Press, 2024.